

**СЕКЦІЯ 2:
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Барко В. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

У рамках сучасних перетворень, які відбуваються в Україні в напрямі європейського вектору розвитку держави, особливої гостроти набуває проблема вдосконалення кадрового забезпечення органів та підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Особливе значення в умовах сьогодення належить роботі з персоналом, саме від підготовки, придатності, готовності, компетентності, професіоналізму, здібностей та особистісних якостей працівників багато в чому залежить ефективність діяльності підпорядкованих органів та підрозділів. Проблема психологічного вивчення (психологічної діагностики) персоналу органів і підрозділів системи МВС є центральною в комплексі реалізації заходів психологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів нашої держави.

Психологічне вивчення персоналу розпочинається ще на стадії профорієнтації старшокласників, продовжується на етапі професійного добору кандидатів на службу до органів системи МВС України, а також на навчання в закладах вищої освіти МВС із специфічними умовами навчання. У подальшому психологічне вивчення персоналу постійно триває упродовж усього строку службової діяльності правоохоронця (так званий психологічний моніторинг), здійснюється при призначенні і переміщенні на посади, при проведенні атестацій і службових розслідувань, визначенні ступеня готовності працівника до професійної діяльності, встановленні рівня емоційного вигоряння, стресового впливу і навантаження, стану психологічного здоров'я особистості правоохоронця, визначення методів і засобів надання йому психологічної допомоги в разі необхідності тощо. Можливо стверджувати, що від якості і широти психологічного вивчення персоналу багато в чому залежить ефективність діяльності правоохоронних органів в цілому.

Психологічне вивчення персоналу системи МВС України має тривалу історію. Упродовж років за радянських часів і період незалежності України застосовувались різні методи й засоби такої роботи, науковцями розроблено чимало вітчизняних і зарубіжних технологій психологічного вивчення працівників-правоохоронців.

Питанням психологічного вивчення персоналу органів системи МВС присвятили наукові розробки такі українські вчені, як О. Бандурка, С. Бочарова, Ю. Бойко-Бузиль, О. Землянська, О. Євдокімова, І. Клименко, О. Кудерміна, В. Криволапчук, О. Колісниченко, Т. Малкова, Т. Морозова, І. Охріменко, Д. Олександров, В. Остапович; І. Приходько, Д. Швець, О. Цільмак, С. Яковенко та інші. Серед зарубіжних дослідників зазначеною проблематикою займалися G. Barret, C. Bouchard, W. Borman, R. Cochraine, M. Dunnett, R. Miguel, J. Hurd, S. Lueke, B. Sanders, J. Tan, R. Tett, L. Vandecreek та інші.

Західні психологи наголошують на значному економічному вигаши від проведення ефективної діагностики професійної придатності кандидатів на службу в поліцію і, навпаки на суттєвих фінансових втратах вразі помилок професійного добору. Р. Тетт відзначає, що найбільш ефективними методиками при вивченні персоналу поліції в останні роки є Мінесотський багатофакторний особистісний опитувальник (MMPI-2); Опитувальник Великої Пятірки (BFL); Опитувальник толерантності до невизначеності Баднера; опитувальники рівня і структури емоційного інтелекту; Каліфорнійський психологічний опитувальник (CPI); тест Роршаха тощо.

У нашій країні вже у перші роки незалежності було розпочато роботу з розробки власного психодіагностичного інструментарію з метою дослідження особистості правоохоронця. Починаючи з 1992 року в Науково-дослідному центрі КВШ МВС України створений відділ розробки методики професійного відбору особового складу та його психологічних взаємовідносин з населенням. З 1996 року згідно на базі відділу створена лабораторія кадрових і психологічних проблем діяльності ОВС. Наказами МВС України вводились окремі посади психологів у міськрайліноорганах та підрозділах внутрішніх справ. З 1994 року було запроваджено посади психологів у підрозділах ГУБОЗ, ГУДПО, училищах професійної підготовки, вищих навчальних закладах МВС України. Наказом МВС України від 05.04.2002 №336 «Про заходи щодо реорганізації служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України» було затверджено нову організаційну структуру служби психологічного забезпечення – центри практичної психології. Не можна не згадати важливий наказ МВС України від 28 липня 2004 року №842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС України», яким було затверджено: Примірну структуру Центру практичної психології при ГУМВС, УМВС; Положення про службу психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України; Положення про Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті; Положення про психолого-педагогічне супроводження навчально-виховного процесу у навчальних закладах МВС України; Положення про групу посиленої психологічної уваги в органах внутрішніх справ України та навчальних закладах МВС України; Положення про психотренінговий комплекс в органах внутрішніх справ України тощо. Були затверджені методичні рекомендації щодо вивчення особистості працівника і проведення психологічного добору. Таким чином, 2004 рік можна впевнено назвати завершальним етапом становлення служби

психологічного забезпечення, як окремої галузі оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України.

На початку XXI століття в нашій державі розпочалась робота з професіографічного дослідження службової діяльності правоохоронців. У 2003-2007 роках були розроблені перші професіограми масових професій органів внутрішніх справ, що сприяло покращанню процесів професійного психологічного добору кадрів до ОВС і психологічного супроводу діяльності працівників.

Після створення у липні 2015 року нового правоохоронного органу – Національної поліції України – змінилась система психологічного вивчення персоналу (наказ МВС України від 06.02.2019 року № 88 затвердив порядок організації системи психологічного забезпечення в Національній поліції України). В наказі були визначені принципи, функції та напрями психологічного забезпечення, форми організації роботи з особами груп психологічної підтримки та допомоги тощо.

Робота наразі продовжується і завдяки розробкам українських науковців системи МВС розроблені професіограми основних поліцейських професій, а методичний інструментарій психологів збагатився першими адаптованими українською мовою зарубіжними тестами й опитувальниками дослідження особистості правоохоронця.

Незважаючи на значні напрацювання в сфері психологічного забезпечення діяльності персоналу правоохоронних органів, система психологічного вивчення персоналу органів системи МВС України потребує подальшого удосконалення і реформування. Наразі психологічне вивчення особистості працівника-правоохоронця характеризується низкою недоліків і проблемних аспектів, до головних належать: відсутність єдиного сучасного теоретико-методологічного підходу до організації і проведення психологічного вивчення особистості правоохоронця; відсутність чітких, науково обґрунтованих критеріїв і показників оцінки ступеня професійної придатності особистості до правоохоронної діяльності; відсутність системності в роботі з психологічного вивчення персоналу, органи МВС використовують різні й неузгоджені методи й методики вивчення особистості, кількість і спрямованість яких науково не обґрунтована; може бути значною (більше 30), або замалою (4–5); недостатність теоретичного обґрунтування процедури розроблення оптимального комплексу психодіагностичних методик, спрямованого на дослідження структури особистості правоохоронця; недостатність українськомовних психодіагностичних методик, психологи продовжують використовувати російськомовні тексти опитувальників і тестів.

Згідно з нормативними документами МВС, професійний добір і конкурс на службу до поліції проводиться в декілька етапів, одним з яких є проведення психологічного тесту з метою вивчення особистісних характеристик кандидатів. Проте не вистачає надійних українськомовних тестів (опитувальників), які могли б застосовуватися із цією метою.

Подібну ситуацію не можна вважати задовільною, оскільки не всі респонденти володіють російською мовою достатньою мірою. Використання з метою професійного добору поліцейських оригінальних англомовних опитувальників (наприклад, ММРІ, ММРІ-2, NEO-FFI, СРІ тощо) також не видається можливим. До цього слід додати й те, що застосування в текстах опитувальників

для профвідбору кадрів до Національної поліції України ментально інших, чужих особистісних дескрипторів, може призвести до помилок у відповідях і формулювання психологами невірних психодіагностичних висновків.

Таким чином, постають актуальні завдання вдосконалення системи психологічного вивчення персоналу, у першу чергу: а) систематизації існуючих наукових підходів і визначення єдиної методології психологічної діагностики індивідуальності правоохоронця; б) обґрунтування і розробки наукових критеріїв і показників професійної придатності особистості до правоохоронної діяльності; в) розроблення комплексу психодіагностичних методик задля дослідження структури особистості працівника Національної поліції; г) розкриття й узагальнення сучасних методів вивчення властивостей нервової системи, психодинамічних особливостей, особистісних характеристик, психічних станів, загальних здібностей персоналу; д) здійснення українськомовної адаптації методик вивчення мотиваційної сфери особистості; дослідження здібностей; особистісних опитувальників; е) розроблення оптимальних психодіагностичних комплексів для проведення професійного психологічного добору персоналу, призначення на посади в органах і підрозділах Національної поліції України, а також добору курсантів закладів освіти МВС; ж) обґрунтування змін і доповнень до нормативно-правових актів МВС України, які стосуються роботи з персоналом Національної поліції в напрямі оптимізації процесів психологічного забезпечення службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41 (від 09.10.2015). Ст. 379. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Про затвердження Порядку психофізіологічного обстеження кандидатів на службу в поліції та Порядку обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності кандидатів на службу в поліції : наказ МВС України від 17.12.2015 № 1583. *Офіційний вісник України*. 2016. № 9 (від 09.02.2016). С. 94. Ст. 425. Код акту 80581/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0037-16>
3. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських : наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631. *Офіційний вісник України*. 2016. № 6 (від 29.01.2016). С. 156. Ст. 320. Код акту 80463/2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16>
4. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): монографія. Київ: Ніка-Центр. 2002. 448 с.
5. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України : практич. посіб. / В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, Т. В. Нещерет, О. В. Шаповалов. Київ : КНУВС, Друкарня МВС. 2007. 100 с.
6. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності (слідчого, оперуповноваженого карного розшуку (кримінальної поліції), дільничного офіцера поліції): науково-методичний посібник / Остапович В. П. та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Криволапчука. Київ : ДНДІ МВС України. 2018. 162 с.